

Gemensamma riktlinjer för **missbruks- och beroendevård** i **Dalarna**

**Riktlinjer för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens
verksamhet för personer med missbruk- och
beroendeproblem**

Version 2007-12-18

Inledning

En arbetsgrupp med representanter från kommunerna, vuxenpsykiatri och primärvården har fått uppdrag att utveckla ett förslag på samarbetsdokument som kan reglera övergripande samarbetsformer kring missbruks- och beroendevården i Dalarna. Dokumentet bygger på de nationella riktlinjerna (socialstyrelsen, 2007) och förtydligar hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården i Dalarna kan samarbeta och avgränsa sitt arbete kring målgruppen. Riktlinjerna sammanfattas under samma rubriker som de nationella riktlinjerna har upprättat:

- prevention och tidiga insatser
- bedömning och dokumentation,
- psykosociala behandlingen och läkemedelsbehandling
- gravida kvinnor med missbruks- och beroendeproblem
- samsjuklighet

Förslaget på riktlinjer har under november månad varit ute på en remissrunda inom berörda förvaltningar och det slutgiltiga förslaget har färdigställts med hänsyn tagit till dessa kommentarer.

Utgångspunkt för samarbete

Personer som ökar sitt intag av alkohol, droger eller beroendeframkallande läkemedel kommer att öka risken för att utveckla missbruks- och beroendeproblem. Detta kan i sin tur medföra att dessa personer utvecklar olika psykosociala, psykiatriska och somatiska besvär. Omvänt har patientgruppen med psykiatriska tillstånd en större risk än den övriga befolkningen att utveckla missbruks- och beroendeproblem.

Detta är viktiga samband, vilket förtydligar att vård och behandlingen för personer med missbruks- och beroendeproblem utgör ett gemensamt ansvar och uppdrag för både kommunernas socialtjänst och landstingets hälso- och sjukvård. Vård och behandling skall ske i samarbete och i förekommande fall tillsammans med arbetsgivare.

Prevention och tidiga insatser

Uppdraget att ge tidiga insatser och förebygga missbruks- och beroendeproblem har många verksamheter inom det offentliga området, t.ex. primärvården, akutmottagningar, mödravården, BVC, psykiatriska mottagningar, företagshälsovården, ungdomsmottagningen och kommunens socialtjänst m.fl.

- Som hjälp för att identifiera riskfylld alkoholkonsumtion skall den personal som ansvarar för att möta patienter / klienter ha kompetens för att

använda och analysera resultatet av bedömningsinstrumentet AUDIT (frågor om alkoholvanor).

- Frågeformuläret skall användas på nya patienter / klienter och kan med fördel användas i samband med andra screeningsinstrument som omfattar andra folkhälsoproblem som t.ex. rökning, motion, matvanor, sömn.

Bedömning och dokumentation

Det är viktigt att personalen inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården som arbetar med missbruks- och beroendevård kan kommunicera och samarbeta på ett professionellt sätt. En förutsättning är att man använder samma terminologi, definitioner och skattnings- och bedömningsinstrument för att underlätta kommunikationen mellan verksamhetsområdena. I Dalarna skall personal inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården kunna använda:

- **Bedömnings- och screeningsinstrument:**
  - **AUDIT**, Screening av alkoholvanor och identifiering av skadlig konsumtion.
  - **DUDIT**, Screening av narkotikabruk och identifiering av narkotikakonsumtion.
  - **ASI**, Bedömning av problemtyngd och hjälpbehov av missbruk och beroendeproblem, samt uppföljning av insatser.
  - **ADAD**, Bedömning av behov, problemtyngd, samt uppföljning av insatser för ungdomar med alkoholproblem.
- **Gemensam klassifikation och definitioner:**
  - **ICD 10**, Diagnostik och klassifikation av sjukdomar, kapitel V, psykiska störningar och beteendestörningar orsakade av psykoaktiv substans.
- **Gemensamma begrepp:**
  - "Avgiftning" skall benämnas, **abstinensbehandling**
  - "Missbrukare" skall benämnas **personer med missbruks- och beroendeproblem**
  - **Riskbruk** är ett bruk av alkohol som är eller kan bli skadligt, men där missbruk eller beroende inte föreligger
  - "Dubbel diagnos" skall benämnas **samsjuklighet** dvs. patienter med missbruks- och beroendeproblem och samtidig psykiatrisk eller somatisk sjukdom
  - Övriga termer och begrepp skall definieras enligt **socialstyrelsens termbank**

Psykosocial behandling och läkemedelsbehandling

Personer med ett identifierat missbruks- och beroendeproblem skall i första hand få sin behandling inom socialtjänsten, primärvården eller psykiatrin där personen bor.

- Det är den lokala ledningen för hälso- och sjukvården och ledningen för kommunens socialtjänst som tillsammans skall planera hur vård och behandlingen skall organiseras.
- Verksamheten skall lokalt samordnas mellan socialtjänstens personal inom missbruksverksamheten och med yrkeskompetens från primärvården och psykiatrin inom området, t.ex. läkare och sjuksköterskor.

Förebyggande och tidiga insatser:

Om det vid ett besök inom kommunens socialtjänst, primärvård eller psykiatri framkommer (t.ex. via analys av AUDIT) att patienten / klienten har ett riskbruk av alkohol eller missbruks- och beroendeproblem, skall kort rådgivning initieras.

- Kort rådgivning skall bygga på metoden "motiverande samtal", en patientcentrerad metod där patienten utan påtryckning får hjälp att för sig själv klargöra motiven för eller emot ett visst beteende.

Vid diagnostiserat missbruk eller beroende

Behandling av personer med missbruks och beroendeproblem skall initieras vid de verksamheter som kommunen och landstingets hälso- och sjukvård gemensamt har utvecklat och organiserat inom kommunen. Hur patienten / klienten kommer till behandling för sitt missbruk och beroendeproblem kan schematiskt beskrivas (bilaga 1).

Barn till föräldrar som har missbruks och beroendeproblem

Barn till föräldrar med missbruks och beroendeproblem skall särskilt uppmärksammas.

Abstinensbehandling

Abstinensbehandling skall erbjudas i öppna vårdformer inom landstingets primärvård eller psykiatris öppenvård. För mer svåra och komplexa tillstånd finns abstinensbehandling inom psykiatris slutenvård, på den länsövergripande beroendeenheten i Falun (avdelning 65). Vid abstinensbehandlingens initiala skede bör gemensam vårdplanering initieras mellan landstingets och kommunens missbruks- och beroendeverksamheter och i förekommande fall med arbetsgivaren.

Läkemedelassisterad underhållsbehandling vid opiatberoende

Läkemedelassisterad behandling för opiatmissbruk ges på beroendemottagningen i Falun (avdelning 65) enligt fastslagna riktlinjer.

Gravida kvinnor med missbruks- och beroendeproblem

Intag av alkohol, droger eller beroendeframkallande läkemedel under graviditet kan ge skadliga effekter på fostret, vilket innebär att gravida kvinnor utgör en särskild riskgrupp som måste uppmärksammas.

- Mödravården har vid inskrivning av nya gravida kvinnor ett särskilt ansvar och uppdrag att utföra screening (AUDIT & DUDIT) av de blivande föräldrarna. Identifieras ett riskbruk skall kort rådgivning initieras enligt metoden "motiverande samtal".

Samsjuklighet

Med samsjuklighet menas att en klient, patient med missbruk och beroendeproblem samtidigt uppfyller diagnostiska kriterier för ett psykiatriskt och/eller somatiskt tillstånd. Detta samband är relativt vanligt, personer med missbruks och beroendeproblem har ofta psykiatriska symtom och somatisk ohälsa. Sambandet gäller också omvänt.

- Hälsa- och sjukvården och socialtjänsten har ett gemensamt ansvar för klienter och patienter med missbruk och beroende och samtidig psykiatrisk och/eller somatisk sjukdom.
- Om socialtjänsten misstänker att en klient med missbruks och beroendeproblem har psykisk eller somatisk sjukdom skall, med klientens samtycke, omedelbar kontakt tas med primärvård eller öppenvårdspsykiatri för en bedömning.
- Om hälsa- och sjukvården misstänker att en patient med psykiatrisk diagnos och/eller somatisk ohälsa har missbruks och beroendeproblem skall, med patientens samtycke, omedelbart kontakt tas med kommunens missbruksvård.
- En samtidig vård och behandling för båda problemen är viktig, samordnad tillsammans av landstingets hälsa- och sjukvård och kommunens socialtjänst.
- Det finns ingen evidensbaserad behandling för samsjuklighet specifikt, men inget talar emot att använda de metoder som idag är effektiva för missbruk och beroendeproblem respektive psykiatriska problem.
- Inom kommunerna skall det finnas lokala riktlinjer för samarbete och samordning att behandla patienter med psykiska problem och samtidigt missbruk och beroendeproblem. Alla dessa identifierade patienter / klienter skall ha upprättade vårdplaner (samtycke) som är gemensamma mellan kommunens socialtjänst och psykiatrins öppenvård alternativt primärvården.

Handlingsplan för utveckling och implementering av riktlinjerna

För att genomföra riktlinjerna i Dalarna måste olika aktiviteter genomföras tillsammans mellan personalen inom kommunernas socialtjänst och landstingets hälso- och sjukvård. Följande aktiviteter skall genomföras;

- Att all personal som möter nya patienter / klienter skall utbildas i basal missbruks och beroendelära.
- att all personal som möter nya patienter / klienter skall utbildas i att använda och tolka bedömningsinstrumenten AUDIT och DUDIT.
- att särskild utsedd personal inom varje kommuns socialtjänst, landstingets primärvård och psykiatri skall utbildas i:
  - bedömningsinstrumenten ASI och ADAD.
  - diagnostiskt instrument ICD 10
- att all personal som möter nya patienter / klienter och personalen som arbetar med målgruppen inom kommunens socialtjänst, primärvården och den psykiatriska öppenvården skall utbildas i MI- baserad rådgivning (motiverande samtal)
- att en specialiserad verksamhet för missbruks- och beroendevård organiseras inom varje kommun i samarbete mellan kommunens socialtjänst och landstingets hälso- och sjukvård.
- att kommunernas socialnämnder och landstingsstyrelsen beslutar att riktlinjerna skall gälla för alla kommuner och alla hälso- och sjukvårdsområden inom Dalarna
- att effekten av den generella screeningen av alkoholvanor och tidig rådgivning följs upp på ett systematiskt sätt
- Att handlingsplanen är genomförd den 1 januari 2009

Arbetsgrupp

Följande personer har deltagit i arbetet och utformningen av riktlinjerna:

Krister Forsström	Falu kommun
Eva Kjell	Borlänge kommun
Maria Söderström	Avesta kommun
Silja Salimaki	Ludvika kommun
Eva Jondelius	Säters kommun
Lars Brännström	Leksands kommun
Astrid Lundberg	Orsa kommun
Ann-Sofie Holmberg	Psykiatrin mellersta sektorn
Susanne Nyberg	Allmänpsykiatriska kliniken Falun & Säter
Sören Fogde	Närsjukvården Dalarna
Birgitta Ljungquist	Närsjukvården Dalarna
Per Söderberg	Psykiatrins Utvecklingsenhet
Kerstin Hedtorp	Sekreterare i arbetsgruppen

Modell för identifiering, bedömning och behandling av missbruks- och beroendeproblem

